

Ketinimas šaliai būti saistomai sudarant sutartis automatizuotai

Stasys Drazdauskas

<https://orcid.org/0009-0001-6114-4679>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros vyr. lektorius
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: (+370 5) 236 6170
El. paštas: stasys.drazdauskas@tf.vu.lt

Intention to be Bound when Forming Contracts by Automated Means

Stasys Drazdauskas

(Vilnius University (Lithuania))

Summary. The progress of automation is bringing back doubts in legal research about whether a party should be bound by the steps taken through automated systems used in contract formation. In response to these doubts, the article presents a critique of the so-called ‘separation’ theories, based on the arguments of the asynchrony of the will of the parties, objectivity, and the computer as a tool. It also aims to determine whether international soft law initiatives, as well as national legislation, are developing a universal and unified approach to the impact of automated systems on the conclusion of contracts. The UNCITRAL Commission, the European Law Institute, as well as legislators in both common and civil law jurisdictions, consistently reinforce the principle that contracts concluded by automated means must be recognized as binding, and legal consequences must be attributed to parties using automated systems. In the cases examined from the court practice related to automatically concluded contracts, the problem of assigning legal effects to the party using an automated system does not arise in principle.

Keywords: automation, contract law, contract formation, attribution, intention

Ketinimas šaliai būti saistomai sudarant sutartis automatizuotai

Stasys Drazdauskas

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Santrauka. Automatizacijos pažanga vėl kelia abejones teisiniuose tyrimuose dėl to, ar šalį turi saistyti automatizuotų sistemų, panaudotų sutartims sudaryti, atlikti žingsniai. Reaguojant į šias abejones straipsnyje pateikiama vadinamųjų atskyrimo teorijų kritika, remiantis šalių valios asinchroniškumo, objektyvumo ir kompiuterio kaip įrankio argumentais. Taip pat siekiama nustatyti, ar tarptautinės švelniosios teisėkūros iniciatyvose, taip pat nacionalinėje teisėkūroje formuojamas universalus ir bendras požiūris dėl automatizuotų sistemų įtakos sutartims sudaryti. UNCITRAL komisija, Europos teisės institutas, taip pat įstatymų leidėjai tiek bendrosios, tiek civilinės teisės jurisdikcijose nuosekliai stiprina principą, jog automatizuotai sudarytos sutartys turi būti pripažįstamos įpareigojančiomis, o teisiniai padariniai turi būti priskiriami automatizuotoms sistemoms naudojančioms šalims. Teismų nagrinėtose bylose, susijusiose su automatizuotai sudarytomis sutartimis, teisinių padarinių priskyrimo šaliai, naudojančiai automatizuotą sistemą, problema iš esmės nekyla.

Pagrindiniai žodžiai: automatizacija, sutarčių teisė, sutarčių sudarymas, priskyrimas, ketinimas.

Received: 28/04/2024. Accepted: 26/06/2024

Copyright © 2024 Stasys Drazdauskas. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

1861 m. išleistame teisėtyros veikale Seras Henris Džeimsas Sumneris Meinas (Sir Henry James Sumner Maine) rašė – „įstatymų leidyba beveik pripažino savo negebėjimą neatsilikti nuo žmogaus veiklos atradimuose, išradyboje ir sukaupto turto manipuliavimo“ (Maine, 1861, p. 305–306). To meto teisė H. Meinas apibūdino kaip vis labiau virstančią tik „paviršiniu sluoksniu“, po kuriuo esančių nuolat besikeičiančių sutartinių taisyklių asambliažą teisė retai paveikia, nebent siekiant priversti paisyti kelių fundamentaliųjų principų ar reaguoti į sąžiningumo pažeidimus. Tiek prieš kelis šimtmečius, tiek ir šiandien įstatymų leidėjai mėgina suspėti reguliuoti inovacijų ir technologijų pažangos keičiamą žmonių elgesį ir teisinius santykius. Tačiau šių dienų teisėkūra, kurios greitį, mastą, detalumą labai padidino technologijų pažanga, itin aktyviai siekia reaguoti ir naujai reguliuoti pačias įvairiausias technologijų keičiamas žmonių veiklos sritis.

Sutarčių teisė galima teigti esant viena iš atspariausių pokyčiams teisės sričių. Daugiausia dėl jos universalumo, perimto iš romėnų privatinės teisės. Akivaizdi išimtis būtų vartojimo sutarčių masyvus reguliavimas, taip pat daugėjantys privalomieji reikalavimai ir apibojimai įvairiausiose srityse, įskaitant ir elektroninę erdvę, siaurinantys sutarčių laisvę. Vis dėlto sutarčių teisės branduolys – beždrosios sutarčių sudarymo taisyklės, galiojimo klausimai, vykdymas ir teisių gynimo būdai neįvykdymo atvejais – išlaiko savo karkasą. Tačiau automatizacijos pažanga skatina permąstyti klasikinės sutarčių teisės principus, taisykles, mėginant suprasti, kaip jos veikia ir ar apskritai yra taikytinos, kai šalių valios išraišką dėl sutarties sudarymo ar jos vykdymo pakeičia automatizuoti procesai ir pranešimai, sutartis vykdoma šalims ne atliekant aktyvius veiksmus, o suveikiant kompiuteriniam kodui.

Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijoje (UNCITRAL) problemos, susijusios su sutarčių sudarymu naudojant kompiuterinius įrašus, buvo pradėtos nagrinėti dar 1982 metais, kai, tobulinant teisės taisykles dėl elektroninio lėšų pervedimo, buvo pastebėta, kad kompiuterinių įrašų teisinė galia yra bendresnio pobūdžio problema, aktuali daugeliui tarptautinės prekybos aspektų, todėl bendresni sprendimai yra pageidautini (UNCITRAL, 1985, p. 3).

Kelerius metus nagrinėjant ir sprendžiant klausimus, susijusius su kompiuterinių įrašų teisine galia, kompiuterinės technologijos savo ruožtu sparčiai tobulėjo ir šalia kompiuterinių įrašų naudojimo vietoj popierinių dokumentų sutartims sudaryti imta taikyti automatizuotus procesus vietoj rankinių. Taigi, benagrinėjant vienas teises problemas, susijusias su sutarčių forma, UNCITRAL komisijai iškilo poreikis spręsti ir naujas atsirandančias, susijusias su sutarčių automatizavimu problemas.

UNCITRAL jau 1990 m. pristatė pirmąją preliminariąją teisės klausimų, susijusių su sutarčių sudarymu elektroninėmis priemonėmis, studiją (UNCITRAL, 1990a, p. 253), kurią buvo paprašyta parengti, siekiant išnagrinėti poreikį pateikti teisinių principų, kurie būtų taikomi, kai tarptautinės komercinės sutartys sudaromos elektroninėmis priemonėmis ir ypač per „vizualaus vaizdavimo ekraną“ mediją, pažymint, kad šioje srityje egzistuoja teisinis vakuumas (UNCITRAL, 1991, p. 382).

Parengtoje studijoje buvo pažymėta, kad dėl besikeičiančių technologijų duomenų automatinis apdorojimas perauga į elektroninius duomenų mainus (angl. „electronic data interchange“, EDI), kai sutartį paliudijantys dokumentai ar įrašai sudaromi nebe popieriuje, o elektronine forma. Kaip esami teisiniai reikalavimai dėl sutarčių rašytinės formos, sutarčių pasirašymo, jų autentiškumo, įrodomosios galios turėtų būti taikomi kompiuteriniams įrašams, jau buvo nagrinėta daug metų. Tačiau pirmą kartą šioje studijoje buvo iškelti sutarčių sudarymo veiksmų atlikimo automatizuotai, pasitelkiant elektroninių duomenų mainų metodus ir procesus (UNCITRAL, 1990b, p. 16) klausimai. Pažymėta, kad, kitaip negu įvairios tradicinės komunikacijos technologijos, įskaitant telefoną ar teleksą, elektroniniai duomenų mainai sukuria naujas galimybes automatizuoti sprendimų priėmimą, pavyzdžiui, pirkėjo

kompiuteris gali būti suprogramuotas išsiųsti pirkimo užsakymus, o pardavėjo kompiuteris juos priimti be žmogaus įsikišimo.

Jau šioje 1990 m. ataskaitoje buvo keliami klausimų dėl to, ar sutartį sudarant tokiais automatizuotais būdais be žmogaus įsikišimo galima laikyti, kad buvo išreikštas sutikimas įsipareigoti pagal sutartį. Taip pat buvo pastebėtos ir galimos teisinės problemos dėl to, kad nesant tiesioginės kontrolės pranešimai gali būti išsiųsti ir sutartys sudarytos tokios, kurios neatspindės tikrųjų šalių ketinimų, o šios klaidos gali būti nepastebėtos ilgą laiką. Tokios klaidos dėl pranešimų automatizuoto generavimo gali sukelti gerokai sunkesnių padarinių negu naudojant tradicines ryšių priemones.

Taigi, teisiniai klausimai, kurių kyla dėl sutarčių automatizavimo, nėra nauji. Jie jau buvo sprendžiami UNCITRAL dokumentuose – 1996 m. priimtame Modeliniame elektroninės komercijos įstatyme, 2001 m. Modeliniame elektroninių parašų įstatyme, 2017 m. Modeliniame perleidžiamųjų įrašų įstatyme. Europos Sąjungoje pirmasis dokumentas, kuriame buvo pasiūlyti elektroninių duomenų mainų teisinių klausimų sprendimai, buvo Europos Komisijos 1994 m. rekomendacija 94/820/EC dėl elektroninių duomenų mainų teisinių aspektų.

Kelis dešimtmečius su sutarčių automatizavimu susijusios problemos ir klausimai buvo praradę aktualumą, tačiau pastaraisiais metais dėmesys šiai sričiai ypač išaugo. Viena vertus, sparčiai tobulėja sutarčių sudarymo automatizavimo būdai, pavyzdžiui, didelio dažnio algoritminė prekyba finansiniais instrumentais gali būti vykdoma teikiant didelį skaičių trumpalaikių pavedimų, kurių gyvavimo laikas nuo pateikimo iki atšaukimo yra skaičiuojamas milisekundėmis, o sutartis sudaroma tik po kelių ar keliolikos atšauktų pavedimų (European Securities and Markets Authority, 2014, p. 7). Sutarčių sudarymo sprendimams priimti pasitelkiamos ir mašininio mokymu pagrįstos priemonės. Kita vertus, teisinėje bendruomenėje labai didelį susidomėjimą ir diskusijas sukėlė byloje *B2C2 Ltd v Quoine Pte Ltd* priimtas Singapūro teismo sprendimas (*B2C2 Ltd v Quoine Pte Ltd*, 2020), kuriame buvo sprendžiama, kaip taikyti klaidos taisyklės, kai sutarčių sudarymo žingsnius už abi šalis atliko visiškai automatizuotos sistemos, taigi, teismų praktikoje materializavosi problema, numatyta dar 1990 metais.

Atliekant su skaitmenine ekonomika susijusių teisinių problemų tyrimus 2020 m. UNCITRAL komisijoje buvo identifiukuotas prioritetas nagrinėti dirbtinio intelekto ir automatizacijos įtaką sutartiniams santykiams ir teisinio reguliavimo poreikį šioje srityje (UNCITRAL, 2020, p. 6). Šiuo metu jau paskelbta automatizuoto sutarčių sutarymo nuostatų projekto antroji redakcija (UNCITRAL, 2023a), kurioje siūlomi principai, apibrėžiantys sutarčių sudarymą automatizuotai, tokio sudarymo būdo teisinį pripažinimą, duomenų žinučių priskyrimo sutartį sudarančioms šalims klausimus.

Todėl aktualu nagrinėti, kaip šie siūlymai dera su teisės doktrinoje ir teisiniuose tyrimuose išsakomomis nuomonėmis ir pozicijomis, analizuojančiomis ir kartais kritikuojančiomis vadinamąją priskyrimo doktriną, pagal kurią automatizuotų sistemų atlikti žingsniai sudarant sutartis turėtų būti priskiriami šalies ketinimams būti saistomai¹.

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – nustatyti, ar teisės doktrinoje išsakomos abejonės dėl „priskyrimo“ teorijos pakankamumo ir siūlymai kurti taisyklės dėl automatizuotų sistemų teisinio personifikavimo gali būti pagrįstai paneigti. Siekiant šio tikslo pirmiausia analizuojamos, vertinamos ir kritikuojamos teisėtyroje išsakytos „atskyrimo“ teorijų idėjos, įvertinant jų pagrįstumą. Siekiant tyrimo visapusiškumo, tyrimo objektas apima tiek bendrosios teisės jurisdikcijų (Jungtinė Karalystė, Singapūras, JAV), tiek civilinės teisės jurisdikcijų (Vokietija, Prancūzija, Olandija) atstovų mokslines publikacijas.

¹ Terminas „ketinimas būti saistoma“, nors ir yra anglų kalbos termino „intention to be bound“ vertimas, jis vartojamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso tekste (žr. kodekso 6.167 str. 1 d.) kaip termino „ketinimas įsipareigoti“ analogija.

Taip pat straipsnyje siekiama nustatyti, ar yra nusistovėjęs universalus, vyraujantis požiūris dėl „priskyrimo“ teorijų pripažinimo švelniosios teisės šaltiniuose ir teisiniame reguliavime. Šiais tikslais tyrimo objektas apima pirmiausia UNCITRAL paskelbtas ataskaitas, modelinius įstatymus, konvencijas ir kitus dokumentus, kuriuose sprendžiami automatizuoto sutarčių sudarymo, vykdymo, galiojimo teisiniai klausimai, įskaitant automatizuoto sutarčių sudarymo nuostatų projekto antrąją redakciją. Būtent UNCITRAL yra pagrindinė tarptautinė organizacija, atliekanti komercinių santykių teisinio reguliavimo naujovinio vaidmenį tarptautiniu mastu ir ieškanti tarptautinei bendruomenei priimtinių universalių sprendimų. Be to, į tyrimo objektą įtraukiami ir regioniniai ES, JAV, Sandraugos (*Commonwealth*), siekiant nustatyti, ar UNCITRAL pasiūlymai priimtini regioniniu mastu.

Įvertinama ir teismų praktika siekiant atskleisti, ar byloje, kurios susijusios su automatizuotai sudarytomis sutartimis, teismai susiduria su teisės taikymo ar aiškinimo problemomis ir kaip jas sprendžia.

Šio doktrininio tyrimo tikslams pasiekti naudojami esamos teisėtyros kritinės analizės, taip pat teorinio samprotavimo metodai (Levičev, 2015, p. 101–102), siekiant įvertinti „priskyrimo“ teorijų ir „atskyrimo“ teorijų pagrįstumą. Dokumentų analizės ir istorinis (ypač atsižvelgiant į tam tikrais laikotarpiais buvusį istorinį kontekstą) tyrimo metodai, naudojami nagrinėjant UNCITRAL gausią istorinę ir parengiamąją medžiagą e. komercijos srityje, siekiant sustiprinti doktrininę kritiką. Taip pat taikomas lyginamosios teisėtyros metodas, vertinant tarptautinių ir užsienio šalių teisės šaltinių suderinimą, raidą, taip pat teismų praktiką, siekiant nustatyti, kokie sprendimai ir požiūriai jau yra susiformavę dėl automatizuotai sudarytų sutarčių teisinio pripažinimo, taip pat ar jie yra universalūs.

Šiame straipsnyje atliekamo tyrimo tikslais reikšmingiausios yra sutarčių automatizuotą sudarymą analizuojančios ir „atskyrimo“ teorijų kritiką pateikiančios Melburno teisės mokyklos ir Kinijos Honkongo universiteto profesorės Eliza Mik publikacijos, taip pat V. Ooi, E. Weitzenboeck tyrimai. Naujaisi UNCITRAL pasiūlymai dėl automatizuotų sutarčių principų kol kas nėra nagrinėti teisės moksle. Lietuvoje sutarčių automatizavimo klausimai buvo nagrinėti S. Drazdausko daktaro disertacijoje, P. Kamantausko publikacijoje, tačiau „atskyrimo“ teorijų kritika ar „priskyrimo“ teorijų pagrįstumas nebuvo išsamiau tiriama.

Svarbu pažymėti, kad straipsnyje atsiribojama nuo diskusijų dirbtinio intelekto teisiniais klausimais, kurie nesusiję su sutarties sudarymo veiksmis. Viena vertus, sutartis sudarant naudojamos automatizuotos sistemos dažniausiai neatitinka dabartinės dirbtinio intelekto sąvokos (pvz., automatinis užsakymo tvirtinimas internetinės parduotuvės sistemoje ar kitoje užsakymų apskaitos sistemoje, didelio dažnio prekybos vertybiniais popieriais sistemos) ir tik retais atvejais naudojamos sudarant sutartis, pavyzdžiui, mašininio mokymo pagrįstos sistemos. Kita vertus, teisėtyroje daugiausia nagrinėjamos su dirbtiniu intelektu susijusios deliktinės atsakomybės problemos, kurios nėra susijusios su sutarčių teise.

1. „Atskyrimo“ teorijų kritika

1996 m. buvo pirmieji internetinės knygų parduotuvės *amazon.com* ir internetinio aukciono *ebay.com* gyvavimo metai, „Dell“ pradėjo prekiauti asmeniniais kompiuteriais internetu. Šiais metais „Amazon“ apyvarta sudarė 16 mln. JAV dolerių, „Dell“ pardavimas per dieną – 1 mln. JAV dolerių, o e. komercijos apyvarta JAV – 707 mln. JAV dolerių. Per vienerius metus „Amazon“ pardavimas išaugo šimtą kartų iki 1,6 mlrd. JAV dolerių, o e. komercijos apyvarta JAV daugiau nei tris kartus iki 2,6 mlrd. (Tian, Stewart, 2008, p. 3). Šie skaičiai iliustruoja, koku dideliu greičiu plėtėsi e. komercija, ir kaip greitai e. komercija tapo reikšmingu visuomeniniu reiškiniu, kuris ėmė kelti ir teisinius klausimus.

Tais metais, reaguodami į e. komercijos plėtros aktualijas Durhamo universiteto Teisės departamento vyresnysis lektorius Tomas Allenas bei Teisės ir kompiuterijos centro direktorius Robinas Widdisonas

publikavo straipsnį „Ar gali kompiuteriai sudaryti sutartis?“ (Allen, Widdison, 1996). Ŗi publikacija daugelyje vėlesnių mokslinių tyrimų nurodoma kaip vienas iŖ pirmųjų ir pagrindinių ŗaltinių, kuris analizuojamas vertinant įvairius sutarėių teisės ir ypaė sutarėių sudarymo aspektus, kuriuos paveikė technologijų paŗanga, ir jis tapo „atskyrimo“ teorijų ŗalininkų pagrindiniu ramsėiu.

Minėtame straipsnyje autoriai analizavo scenarijų, pagal kurį įrangos pirkimo–pardavimo sutartis bėtų sudaroma per autonominię kompiuterį. Pagal scenarijų pirkėjas pateikia kompiuteriui uŗklausą apie parduodamų įrenginių kainą. Pardavėjo kontroliuojamas autonominis kompiuteris, nustatęs, kad nurodytų įrenginių atsargų pakanka, pagal sudėtingą formulę apskaiėiuoja kainą ir ją nurodo pirkėjui. Pirkėjas pateikia uŗsakymą, o kompiuteris jį patvirtina, nuskaiėiuoja pinigus iŖ pirkėjo banko ŗaskaitos ir inicijuoja prekių iŖsiuntimą. Straipsnio autoriai pagal ŗį scenarijų kelia klausimą, ar buvo sudaryta sutartis, nors apie jos sudarymą pardavėjas neŗino, o jeigu taip – tarp ko ŗi sutartis sudaryta (Allen, Widdison, 1996, p. 29).

Kai sutartis sudaroma per autonomiŗkai veikiančią kompiuterį, yra sunku teigtį, kad padavėjas iŖreiŗškė ketinimą bėti saistomas, nes pardavėjas apie sudarytą sutartį neŗino, o sprendimą dėl sutarties sudarymo autonomiŗkai priėmė kompiuteris. Autorių nuomone, ŗiuos probleminius aspektus galima spręsti dvejopai. Pirma, kompiuteriui galima suteikti teisinį subjektiŗskumą. Autoriai aiŗkiai atmeta visas prielaidas, kad kompiuterizuota sistema gali turėti ŗamoneę, taėiau, jų nuomone, teisinio subjektiŗskumo suteikimas kompiuteriams ar kompiuterių–ŗmogaus junginiams bėtų tiesiog patogus teisinis probleminių scenarijų sprendimas. Antra, autoriai mėgina analizuoti, kaip turėtų bėti taikomos esamos sutarėių teisės taisyklės. Vis dėlto, jų nuomone, siekiant sumodeliuotame scenarijuje iŗvelgti aiŗkų pardavėjo ketinimą bėti saistomam sutartimi, pagrindinė sutarėių sudarymo taisyklė, reikalaujanti ŗalių valios sutapimo, turėtų bėti modifikuojama tiek, kad prarastų prasmę. Juk reikėtų konstatuoti, kad pardavėjas iŖreiŗškė ketinimą sudaryti tokias sutartis, kurių nei turinys, nei sudarymo momentas jam bėtų neŗinomi. Be to, laikant kompiuterį naudojančią ŗalį visada atsakinga uŗ kompiuterio sugeneruotus sprendimus, toks sprendimas bėtų pernelyg nelankstus, nes neigiamus padarinius perkeltų kompiuterį naudojanėiai ŗaliai net tada, kai kita ŗalis akivaizdŗiai mato, kad kompiuterio sugeneruotas rezultatas aiŗkiai skiriasi nuo ketinimų ir supratimo, kurį įprastai turėtų pirmoji ŗalis.

Vadinamosios atskyrimo teorijos iŖ esmės siekia apsaugoti automatizuotų sistemų naudotojus nuo galimų neigiamų teisinių padarinių ŗioms sistemoms klaidingai suveikus. Jos gana stipriai įsibrovė į teisėtyrą ir kai kurie ŗiuolaikiniai autoriai įrodinėja, kad sistemoms imant veikti autonomiŗkai, ŗių sistemų veiksmai nebegali bėti priskiriami jų naudotojų valios pareiŗkimui dėl nepakankamo ŗmogaus prisidėjimo (Specht, Herold, 2018; Grützmacher, Heckmann, 2019).

Taėiau ŗios idėjos sulaukė ir aiŗkios kritinės reakcijos, tiek dėl teorinio ir doktrininio nepagrįstumo, kurį galima įrodyti paprastais loginiais argumentais (jie nagrinėjami toliau ŗiame skyriuje), tiek ir dėl itin neigiamo praktinio poveikio, nes automatizuotų sistemų naudotojų atsakomybės maŗinimas gali lemti jų neatsakingumą vystant tokias sistemas (Riehm, 2020, p. 47–48).

Melburno teisės mokyklos ir Kinijos Honkongo universiteto prof. Eliza Mik, tyrinėjanti tiek automatizavimo įtaką sutarėių teisės veikimui, tiek apskritai technologijų paŗangos įtaką sutarėių teisei, pateikia nuoseklią „atskyrimo“ teorijų kritiką, ŗių teorijų keliamas problemas įvardydamą kaip „neegzistuojanėių“ problemų ieŗkojimą (Mik, 2020). Paprastai sakant, gebėjimas panaudojant kompiuterius sukurti teisinius padarinius nereiŗkia, kad kompiuteriai sudaro sutartis, sutartis sudarome mes, panaudodami ar pasitelkdami kompiuterius, ir kompiuteriai nėra jokie agentai ar atstovai (Mik, 2020, p. 9–11). Detaliau atsakydamą į T. Alleno ir R. Widdisono scenarijuje iŗkeltą problemą, kad kompiuterio savininkas neŗino apie sudarytą sutartį ir dėl to neiŗreiŗkia ketinimo ją sudaryti, prof. Mik nurodo tris paprastus, bet esminius argumentus, kurie plėtojami toliau ŗiame skyriuje.

1.1. Nežinojimas apie automatizuotai atliktus žingsnius

Kompiuterio savininkas, parengdamas kompiuterį sutartims sudaryti, iš anksto išreiškia ketinimą sudaryti tokias sutartis, apie kurių sudarymą jis nežinos tuo momentu, kai jos bus sudarytos. Nežinoti apie sudaromas sutartis yra esminis kompiuterio operatoriaus lūkestis, nes toks ir yra automatizacijos tikslas – palengvinti sutarčių sudarymą. Beje, čia nėra nieko keisto ar nepaprasto, nes situacijos, kai sutarties šalis ne iš karto sužino apie sudarytą sutartį, yra gana dažnos net kai sutarčių sudarymo procesas niekaip neautomatizuotas. Juk būtent dėl to sutarčių sudarymo taisyklės nustato „žinojimo“ prezumpciją, taikomą, kai adresatas gauna pranešimą į savo pašto dėžutę, bet jo neperskaito (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.166 str.). Pavyzdžiui, sutartį sudarant per atstovą, sutarties šalis paprastai realiu laiku neturi informacijos apie sudarytą sutartį. Tas pats pasakytina apie sutartis, sudaromas per pardavimo automatą, arba finansų priemonių rinkose vykdomą didelio dažnio prekybą, kur šalys objektyviai negali žinoti apie sandorius, kai keletas sutarčių sudaromos per vieną sekundę (Mik, 2020, p. 13).

Čia galima pridėti ir kitų pavyzdžių, kai viešojo transporto operatorius nežino apie kiekvieną į transporto priemonę įlipusį kleivį ir apie jo pažymėtą kelionės bilietą (popierinį), saugotojas nežino apie kiekvieną klientą, paliekantį savo daiktų savitarnos rakinamose spintelėse, patalpų nuomotojas nesužino apie į nuomojamas patalpas atvykusį poilsiautoją tuo momentu, kai šis, pasinaudodamas prieigos kodu, atsirakina patalpas. Akceptą išsiuntus paštu, sutartis laikoma sudaryta nuo jos gavimo momento, nors apie tai, kad akceptas pristatytas į pašto dėžutę, adresatas nesužino iš karto. Taigi, nežinojimas apie sutarties sudarymo momentą nereiškia, kad šalis, nežinanti apie sudarytą sutartį, neketino jos sudaryti, ir pagal bendrąsias sutarčių teisės taisykles tai nėra kliūtis sutarčiai sudaryti.

Be to, pagal sutarčių teisę nereikalaujama valios sutapimo sinchroniškumo (Perillo, 2000, p. 440; Mik, 2020, p. 14). Priešingu atveju visos sutartys turėtų būti sudaromos abiem šalims tiesiogiai dalyvaujant tuo pat metu ir nebūtų įmanomas sutarčių sudarymas apsieičiant laiškais ar elektroniniais laiškais, naudojant pardavimo automatą. Atvirkščiai, sutarčių teisės taisyklės aiškiai reguliuoja atvejus, kai ofertos ir akcepto pareiškimai atliekami tam tikra seka vienas po kito ir praėjus tam tikram laikui. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.180 straipsnio 1 dalyje, atitinkančioje tiek tarptautinius šaltinius (JT Vienos konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių 18 str. 2 d., UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų 2.1.7 str. 2 d.), tiek daugelio jurisdikcijų nacionalines taisykles, tokiems atvejams numatyta speciali taisyklė, pagal kurią nustatomas sutarties sudarymo momentas – sutartis laikoma sudaryta nuo akcepto gavimo, nors po ofertos pateikimo gali būti praėjęs pakankamai ilgas laikas. Pagaliau nuotoliniu sutarčių ekspresyviu reguliavimu ES vartotojų teisių direktyvoje 2011/83/ES pabrėžiama, kad nuotoliniu būdu sutartys gali būti sudaromos šalims tuo pat metu fiziškai nedalyvaujant (direktyvos 2 str. 7 p.). Taigi šalių ketinimų išreiškimo asinchroniškumas, kai sutartis sudaroma pasitelkiant kompiuterizuotas sistemas, taip pat nėra kliūtis šalies ketinimų pareiškimą susieti su šalimi, ir nebūtina, kad valios pareiškimas būtų nuolat atnaujinamas (Cornelius, 2002, p. 355).

1.2. Ketinimų objektyvioji išraiška

Objektyvioji sutarčių teisės teorija lemia tai, kad šalies ketinimas sudaryti sutartį vertinamas pagal tai, kaip jis yra išoriškai išreikštas ir kaip šiuos ketinimus racionaliai aiškintų jų adresatas (McClintock, 1990)². Visiškai neturi teisinės reikšmės šalies vidinis mąstymo procesas, kurio metu šalis nusprendžia

² Prof. Jamesas Russellas Gordley vis dėlto įtikinamai kritikuoja tiek objektyviąją sutarčių teoriją, tiek ir valios teoriją, įrodinėdamas, kad jos negali pagrįstai paaiškinti daugelio sutarčių sudarymo taisyklių, ir teigia, kad sutarties esmė lemia Aristotelio filosofija pagrįstos pažadų laikymosi, komutatyvio (perskirstomojo) teisingumo ir liberališkumo vertybės (Gordley, 1993).

dėl sutarties sudarymo ar jos sąlygų, motyvai, dėl kurių šie sprendimai priimami. Atitinkamai, neturi reikšmės ir tai, kad šalies sprendimas dėl sutarties sudarymo buvo priimtas pasitelkiant kompiuterį, ir pagal kokį šalies nurodytą algoritmą kompiuteris suformavo ir pateikė kitai šaliai siūlomas sutarties sąlygas (Mik, 2020, p. 17). Tokiu būdu išreikštą valią siūloma vertinti kaip suprogramuotą valią (Voulon, 2010, pp. 54–56), kuri išreiškiama parenkant parametrus ir pagal juos surašant instrukcijas kompiuteriui, arba kaip virtualų, kompiuterizuotai suformuotą ir išreikštą sutikimą būti saistomai (Thoumyre, 1999, pp. 13–14, 21–23).

Lietuvos sutarčių teisės doktrinoje nėra tokio didelio poreikio pagrįsti sutarčių privalomumą ir suformuoti įtikinamą sutarčių teisės pamatinę teoriją, nes kodifikuotose teisės sistemose paprastai sutarties privalomumas paaiškinamas *pacta sunt servanda* principu, arba tiesiog įstatymuose numatoma, kad sutarčių privaloma laikytis (pvz., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.189 str. 1 d.)³. A. Tikniūtės ir D. Ambrasienės studijoje apie Lietuvos sutarčių teisėje esančią sutarties sampratą daroma išvada, kad Lietuvoje sutarties samprata vienija tiek prancūziškojo sampratos modelio akcentuojamą valios elementą, tiek vokiškojo modelio akcentuojamą sandorio, kaip valios suderinimo siekiant įsipareigoti, elementą (Ambrasienė ir kt., 2013, p. 48). Vis dėlto galima pripažinti, kad Lietuvos sutarčių teisė, sumodeliuota pagal UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principus⁴, laikosi objektyviosios teorijos. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.168 straipsnyje numatyta, kad oferta įsigalioja ne tada, kai ji išsiunčiama, o kai ją gauna adresatas, o pagal 6.173 straipsnio 2 dalį akceptas (ir pati sutartis) įsigalioja, kai jį gauna adresatas. Taigi, ši recepcijos teorija (Viscasillas, 2001, pp. 24–25) atspindi objektyviosios sutarčių teorijos poziciją, t. y. sutarties teisiniai padariniai siejami ne su šalies subjektyviu pareiškimu, o su tuo, kad šalies pareiškimas dėl objektyvios išraiškos tampa žinomas kitai šaliai. Vadinasi, galima pripažinti, kad sutarčių sudarymo taisyklės neteikia reikšmės tam, kokiais būdais ir priemonėmis šalis suformavo ofertos sąlygas, ar tai padarė pati asmeniškai, ar pasitelkdama atstovus (darbuotojus), konsultantus, ar automatizuotas kompiuterines sistemas, surenkančias ir apdorojančias sutarties sąlygoms suformuoti reikšmingą informaciją ar duomenis.

1.3. Kompiuteris kaip įrankis

Trečiasis argumentas, pagrindžiantis, kad kompiuterizuotų sistemų naudojimas netrukdo susieti jų formuojamą žinučių su jų naudotojais, yra kompiuterių įvardijimas įrankiais. Kad ir koks būtų kompiuterinės sistemos autonomiškumo lygmuo, bet kurią sistemą reikia „įjungti“. Asmuo, žinodamas, kad sistema gali generuoti nenuspėjamas žinutes, t. y. nenuspėjamas sutarties sąlygas, aiškiai išreiškia valią sudaryti sutartis pagal tokias nenuspėjamas sąlygas, jeigu jis šią sistemą „įjungia“, t. y. suprojektuoja, įdiegia ir padaro prieinamą potencialiems kontrahentams. Toks požiūris leidžia užtikrinti, kad dėl kompiuterizuotų sistemų naudojimo kylanti rizika yra priskiriama tiems, kas labiausiai gali ją valdyti, t. y. programuojantiems ar kontroliuojantiems šias sistemas. JAV apeliacinio teismo dešimtosios apygardos teisėjo Alfredo P. Murraho žodžiais tariant, „jei kompiuteris nemąsto kaip žmogus, tai

³ Analogiška taisyklė numatyta Prancūzijos civilinio kodekso 1103 str. (iki 2016 m. reformos – 1134 str.). Sutarties teisinė galia įstatymui buvo prilyginta ir pagal Nyderlandų civilinio kodekso 1838 m. 1374 str. 1 d. (van het Koninkrijk, 1836, p. 294), nors teisiniuose tyrimuose buvo analizuojama ir sutarties privalomumo prigimtis pagal valios ir pasitikėjimo teorijas (Nieuwenhuis, 1979, pp. 12–22). Tačiau į 1992 m. redakcijos civilinį kodeksą 1374 str. 1 d. nebuvo perkelta, nes naujojo kodekso vienas pagrindinių kūrėjų prof. Eduardas Mauritsas Meijers buvo tos nuomonės, kad šalia sutarčių negaliojamą reguliuojančių taisyklių ji būtų perteklinė, be to, nėra tikslo laikyti, kad tai, dėl ko susitarė šalys, prilygsta įstatymui (Haas, 2009, pp. 16–17).

⁴ UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 1.9 str. įtvirtinama „recepcijos“ taisyklė visiems panešimams sutartiniuose santykiuose.

žmogaus kaltė“ (*State Farm Mutual Insurance Co v Bockhorst*, 1972). Tai taip pat skatina atsakingą tokių sistemų programavimą ir priežiūrą (Mik, 2020, pp. 18–19).

Vincent Ooi, Singapūro vadybos universiteto Teisės mokyklos dėstytojas, bendrosios teisės tradicijos atstovas, teigia, kad automatizuotų sistemų kaip įrankio požiūriu nepakanka, kai naudojami „aktyvūs“ mechanizmai sutartims sudaryti (Ooi, 2022, pp. 3–5). Tačiau argumentai, kodėl tokių sistemų nepakanka laikyti įrankiais, yra paremti abejonėmis dėl to, ar šalis, naudojanti tokias sistemas, žinojo apie generuojamą sutartį ir jos sąlygas ir ar tokiais atvejais galima nustatyti šalių valios sutapimą. Tokia „įrankio“ pozicijos kritika paremta tomis pat abejonėmis, kurios paneigiamos pirmąja ir antrąja argumentų grupe, aptarta pirmiau. Be to, šio autoriaus siūlomas sprendimas yra pripažinti, kad šalis gali susitarti iš anksto sutikti ir priimti bet kokią sutartį, kuri sudaroma programinės įrangos, veikiančios pagal nustatytus parametrus, priemonėmis. Taigi, iš esmės programinę įrangą siūloma laikyti įrankiu.

Kaip matyti, abejonės dėl to, kad šaliai, pasitelkusiai automatizuotas sistemas, turi būti priskiriamas ketinimas būti saistomai, yra paprastai ir logiškai paneigiamos. Kompiuterizuotų sistemų sugeneruotų sutarčių sąlygų priskyrimas šias sistemas kontroliuojantiems asmenims buvo nuosekliai pripažįstamas ir netgi palaipsniui stiprinamas ir teisėkūros iniciatyvose.

2. Teismų praktika, nagrinėjanti automatizuotai sudarytas sutartis

Teisės doktrinoje kuriamos teorijos apie tai, kad sutarčiai sudaryti panaudotiems automatizuotiems įrankiams galėtų būti priskiriami teisiniai padariniai, teismų praktikoje negali būti taikomos, nes teismai, spręsdami bylas, turi vadovautis galiojančiu teisiniu reguliavimu, t. y. esamomis bendrosiomis sutarčių teisės taisyklėmis, kurios tokių teorijų neatspindi. Iki šiol įvairiose jurisdikcijose išspręstose bylose teismai arba aiškiai konstatuoja, kad veiksmai, atlikti pasitelkus automatizuotas sistemas ar priemones, yra priskiriami jas naudojusiai šaliai, arba tiesiog apskritai ignoruoja teorijoje analizuojamą valios pareiškimo pakankamumo problemą. Štai Anglijos teismai byloje *Thornton Shoe Lane Parking* talentingam trimitininkui, kuris susižalojo automobilių parkinge, priteisė žalos atlyginimą iš parkingo valdytojo, nes pripažino, kad automato išduotame biliete negali būti nustatyti atsakomybės apribojimai, nes klientas apie juos nesužino iki sutarties sudarymo. Tačiau teismai net nediskutavo dėl to, kad bilietų išdavimo automato panaudojimas gali kelti abejonių, ar sutartis buvo sudaryta. Seras Gordonas Willmeris tik pabrėžė, kad kai bilietą išduoda ne žmogaus ranka, o automatas, nėra jokios galimybės nesutikti su išduoto bilieto sąlygomis, tačiau tai yra automatines mašinas diegiančių asmenų problema (*Thornton v Shoe Lane Parking Ltd*, 1970). Jau minėtoje *State Farm Mutual Insurance Co v Bockhorst* byloje JAV teismas pripažino, kad kompiuteris veikia tik pagal žmonių programuotojų įvestą informaciją ir instrukcijas, todėl draudimo bendrovės naudojamos sistemos automatizuotai išspausdintas atnaujintas draudimo polisas yra privalomas draudikui. ES Teisingumo Teismas byloje *El Majdoub* nagrinėjo, ar standartinės sąlygos, kurios pirkėjui internetinėje parduotuvėje pateikiamos per aktyvią nuorodą, tampa sutarties dalimi (vadinamasis *click-wrap* veiksmas). Internetinė parduotuvė visus veiksmus už pardavėją atliko visiškai automatizuotai, tačiau byloje nekilo jokių abejonių dėl to, kad šiais veiksmais buvo išreikšta pardavėjo valia dėl sutarties sudarymo (*Jaouad El Majdoub v CarsOnTheWeb.Deutschland GmbH*, 2015). Vokietijos federalinio teisingumo teismo sprendimas byloje *VIII ZR 79/04, CR 2005* patvirtino, kad visiškai automatizuotas el. paštu išsiųstas akceptas sukelia teisių padarinių akceptantui (*BGH VII ZR 79/04*, 2005). Pagaliau Singapūro teismų nagrinėtoje byloje *B2C2 Ltd v Quoine Pte Ltd* teismai neįžvelgė jokių keblumų pripažinti, kad sutartis buvo sudarytos tarp prekybos kriptovaliutomis platformos naudotojų, nors už abi šalis visus sutarčių sudarymo žingsnius atliko prekybos platforma visiškai automatizuotai (*B2C2 Ltd v Quoine Pte Ltd*, 2020). Panašiai ir

Lietuvos teismų nagrinėtoje byloje, kurioje ginčas kilo dėl internetu įsigytų bilietų į renginį, abejonių dėl valios pareiškimo ar sutarties sudarymo fakto teismams nekilo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2022 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-684/2022).

3. Universalus požiūris tarptautinėje ir regioninėje teisėkūroje

Siekiant identifikuoti, ar tarptautinėje ir regioninėje teisėkūroje laikomasi vienodo požiūrio į nagrinėjamą problemą dėl automatizuotų sistemų, naudojamų sutarties sudarymo procese, priskyrimo jas naudojančioms šalims, analizuojamas tiek tarptautinių organizacijų lygmuo, tiek regioninės iniciatyvos bendrosios teisės sistemų jurisdikcijose ir civilinės teisės jurisdikcijose. Pirmiausia nagrinėjami tarptautinių organizacijų UNCITRAL ir UNIDROIT instrumentai, taip pat bendrosios teisės regionuose JAV, Sandraugoje (*Commonwealth*) bei ES priimti ir projektuojami šaltiniai.

1996 m. UNCITRAL modeliniame elektroninės komercijos įstatyme duomenų pranešimo (angl. „data message“), jo kilmininko (angl. „originator“), informacinės sistemos sąvokos apėmė ir „generavimo“ elementą, pripažįstant, kad valios pareiškimai, susiję su sutarčių sudarymu, gali būti „generuoti“ elektroninėmis priemonėmis ir informacinėmis sistemomis. Šis terminas buvo tikslingai įtrauktas, nes įstatymo projekto rengėjai diskusijose įžvelgė galimus neaiškumus, jeigu duomenų pranešimo apibrėžime būtų paminėtas tik tokio panešimo „sukūrimas“. Projekto rengėjai sutarė, kad apibrėžime turi būti atsižvelgiama į tai, kad versle vis daugiau buvo pasikliaunama interaktyviais kompiuteris–kompiuteris ryšiais su nedidele žmogaus priežiūra ar visai be jos, kai kompiuterių programos leidžia kompiuteriams priimti sprendimus pagal apribotus parametrus, pavyzdžiui, kompiuteriui generuojant pasibaigusio prekių likučio užsakymus. Tačiau rengėjai aiškiai suprato, kad už vien kompiuterių generuotų pranešimų visada stovi asmuo, fizinis ar juridinis, kuris išlieka atsakingas už komunikacijos teisinius padarinius (UNCITRAL, 1994, p. 12). Tuo tarpu apibrėždami duomenų pranešimo kilmininko (angl. „originator“) ir gavėjo sąvokas, įstatymo projekto kūrėjai buvo tos nuomonės, kad būtina aiškiai paminėti įstatymo priėmimo vadove, kad modelinis įstatymas negali būti klaidingai interpretuojamas, kaip leidžiantis kompiuterį laikyti teisių ir pareigų subjektu (UNCITRAL, 1996, p. 27; UNCITRAL, 1994, p. 14). Prieš pat priimant modelinį įstatymą buvo pasiūlyta įtraukti ir 13 straipsnio 2 dalies b punktą, kuriame būtų aiškiai numatyta, kad duomenų žinutės turi būti priskiriamos jos kilmininkui ir tais atvejais, kai žinutė išsiunčiama iš informacinės sistemos, kurią žinutės kilmininkas programavo veikti automatiškai ar kuri taip veikia jo vardu (UNCITRAL, 1996, p. 43).

2001 m. UNCITRAL Elektroninės komercijos darbo grupės 38 sesijoje buvo iškelta diskusija dėl to, ar dėl vis didėjančio visiškai automatizuotų sistemų naudojimo nereikėtų apibrėžti asmens sąvokos, kuri atitiktų elektroninės komercijos poreikius, pavyzdžiui, automatizuotas sistemas pripažįstant kaip elektroninį atstovo (agento) ekvivalentą. Tokiu atveju asmuo, kurio vardu tokia sistema veikia, galėtų panaudoti teisinės gynybos priemones panašiai kaip prieš įprastinį atstovą, jeigu sistemos veiksmai neatitiktų „atstovaujamojo“ valios. Tačiau vyraujanti darbo grupės nuomonė vis dėlto palaikė nuoseklią poziciją, jog šalims turi būti paliekama galimybė laisvai organizuoti bet kokias automatizuotas komunikavimo schemas, bet kompiuteriai neturi tapti jokių teisių ar pareigų subjektais, o visiškai automatizuotų sistemų naudojimas neturi keisti tradicinių sutarčių sudarymo taisyklių. Buvo pabrėžta, kad elektroninių agentų terminas vartojamas tik dėl patogumo, nesiejant šio termino su atstovavimo teisės normomis (UNCITRAL, 2001, p. 21).

UNCITRAL diskusijų rezultatas buvo 2005 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse 12 straipsnis, neleidžiantis atsisakyti pripažinti teisinę galią sutarčiai vien tuo pagrindu, kad ji buvo sudaryta sąveikaujant automatizuotoms pranešimų sistemoms be fizinio asmens priežiūros ar įsiterpimo.

Prieš UNCITRAL baigiant diskusijas dėl būtinybės aiškiai įvardyti automatizuotą sutarčių sudarymą kaip leistiną sutarčių sudarymo būdą, UNIDROIT institutas 2002 m. taip pat svarstė, ar atnaujintoje UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų redakcijoje reikėtų paminėti 2.1 straipsnio komentare, kad sutartys gali būti sudaromos visiškai automatizuotai. Stokholmo universiteto profesorė Christina Ramberg išsakė nuomonę, kad pats straipsnis jokių būdų neturi būti keičiamas, nes jo grožis yra bendrumas ir bet kokios specifikacijos jį sunaikintų. Profesorė netgi abejojo dėl automatizuoto sutarčių sudarymo paminėjimo straipsnio komentare ir siūlė įtraukti dėl to ne daugiau kaip vieną sakinį (UNIDROIT, 2002, p. 6). Vienas sakinytis ir buvo suformuluotas UNIDROIT principų 2004 m. redakcijos 2.1 straipsnio komentare. Paminėtina, kad jokių diskusijų ar abejonių dėl kompiuterių „subjektiškumo“ arba to, jog automatizuoto sutarčių sudarymo atvejais gali kilti šalies ketinimo būti saistoma problema, nekilo.

JAV 1999 m. Bendrojo elektroninių sandorių akto kūrėjai vis dėlto pasidavė Allen ir Widdison idėjų įtakai ir, jų manymu, buvo būtina paminėti šių autorių publikaciją, pažymint, jog ateityje pasitelkiami kompiuteriai gali tapti tiek autonomiški, kad gebėtų modifikuoti jiems duodamas instrukcijas ar patys tokias instrukcijas kurti. Tačiau priimtame akte, nors ir buvo įtraukta „elektroninių agentų“ samprata, buvo aiškiai komentuojama, kad tokie kompiuteriniai agentai, kuriuos pasitelkia žmogus, yra to žmogaus įrankis, o įrankio naudotojas atsako už įrankio panaudojimo rezultatus, nes įrankis neturi savo valios (Uniform Law Commission, 1999, p. 8). Šiame akte taip pat buvo apibrėžta automatizuotų sandorių sąvoka ir įtraukta nuostata 14 straipsnyje, pagal kurią sutartys gali būti sudaromos automatizuotai, net jeigu šalys nežinojo apie automatizuotai atliekamus veiksmus. Straipsnio komentare buvo paaiškinta, kad kai naudojamos mašinos, ketinimas (šaliai) būti saistomai išplaukia iš programavimo ir mašinos naudojimo. 2019 m. Vienodos teisės komisija grįžo prie kompiuterių kaip autonominių įrankių klausimo Gairėse dėl blokų grandinių technologijų, nes buvo tos nuomonės, kad jas būtina paskelbti dėl to, kad daugelis Valstijų ėmė projektuoti ar priiminėti Bendrojo elektroninių sandorių akto pakeitimus, susijusius su išpopuliarėjusia blokų grandinių technologija. Tokias iniciatyvas komisija vertino kaip nereikalingas, nes akto nuostatos gali būti taikomos ir šioms technologijoms, be to, kaip kenkiančias akto veiksmingumui ir prieštaraujančias technologinio neutralumo principui. Kartu komisija pažymėjo, kad netgi ir sudėtingas kompiuterinis kodas, naudojamas blokų grandinių technologijose, vis dėlto operuoja kaip automatizuota sistema, bet neturi autonomijos (Uniform Law Commission, 2019, p. 3). Taigi, nors JAV teisėkūros šaltiniuose galima rasti užuominų apie abejones dėl automatizuoto valios pareiškimo teisinės galios, vis dėlto normų formuluotėse aiškiai pripažįstama, kad naudojant automatizuotas sistemas sudaromos sutartys yra vienas iš būdų sudaryti šalis saistančią sutartį.

Tokios pačios pozicijos laikomasi bendrosios teisės tradicijos sistemos jurisdikcijose, dalyvaujančiose Sandraugoje (*the Commonwealth*), kuri yra priėmusi Elektroninių sandorių aktą. Jau šio akto pirminiame 2002 m. projekte, jo 19 straipsnyje aiškiai įtvirtinama, kad kompiuterių programų ar kitų elektroninių priemonių panaudojimas inicijuojant ar atsakant į teikiamą elektroninę informaciją gali būti vienas iš sutarties sudarymo būdų, net jeigu tokių priemonių sąveika neprižiūrima žmogaus (Commonwealth Secretariat, 2002, p. 177).

Europos Sąjungoje bendrosios sutarčių teisės taisyklės išlieka valstybių narių nacionalinės kompetencijos dalimi ir ši sritis ES lygmeniu nėra derinama. Be abejo, sutarčių teisei, kaip ir daugeliui kitų privatinės teisės sričių, ES teisėkūra turi didelį poveikį. Elektroninių sutarčių sudarymo srityje Elektroninės komercijos direktyva 2000/31/EB įpareigoja valstybes nares užtikrinti, kad jų teisinės sistemos leistų sudaryti sutartis elektroninėmis priemonėmis. Direktyvos 9 straipsnyje numatyta, kad taikomi sutarčių sudarymo reikalavimai turi nesukurti kliūčių naudoti elektronines sutartis ir kad tokios sutartys negali prarasti teisinės galios vien dėl to, kad buvo sudarytos elektroninėmis priemonėmis.

Nors automatizuotas sutarčių sudarymas direktyvoje nepaminėtas, šios nuostatos dėl savo bendrojo pobūdžio gali būti aiškinamos ir taip, kad elektroninės priemonės turi apimti automatizuotas sistemas, veikiančias be žmogaus priežiūros. Europos teisės institutas, vykdamas algoritminių sutarčių modelių taisyklių sukūrimo projektą, jau yra paskelbęs pirmąją ataskaitą dėl ES vartotojų teisės derėjimo su automatizuotų sprendimų priėmimo technologijomis (European Law Institute, 2023). Šioje ataskaitoje nagrinėjamos situacijos, kai vartojimo sutartys būtų sudaromos vartotojams pasitelkiant skaitmeninius asistentus – įvairius įrankius, kurie vartotojui padėtų atlikti veiksmus sutartims sudaryti (išsirinkti prekes, jas užsakyti ir pan.). Ataskaitoje formuluojamas pirmasis principas, kurį siūloma taikyti vartotojų naudojamiems skaitmeniniams padėjėjams, numato, kad visi tokių skaitmeninių įrankių atlikti veiksmai turi būti priskiriami vartotojui, panaudojusiam šiuos įrankius, tačiau taip pat siekiama numatyti tam tikrus saugiklius, paliekant vartotojams galimybę tvirtinti pasitelkiant šiuos įrankius sudarytas sutartis prieš joms įsigaliojant, arba bent jau užtikrinti, kad vartotojai bet kada galėtų išjungti įrankio veikimą (European Law Institute, 2023, pp. 10, 24)⁵. Ataskaitos autoriai taip pat siūlo papildyti Elektroninės komercijos direktyvos 9 straipsnį aiškiai numatant, kad sutartys gali būti sudaromos naudojant automatizuotas sprendimų priėmimo sistemas. Galima matyti, kad Europos teisės instituto darbo grupė, nors pripažįsta doktrinoje vykstančias diskusijas dėl to, kaip vertinti automatizuotas sistemas, tačiau laikosi labai aiškios pozicijos pripažinti automatizuotą sutarčių sudarymo būdą. Darbo grupė taip pat pastebimai ieško naujos terminijos, kuri keltų mažiau doktrininę abejonių – skaitmeniniai asistentai, automatizuotas sprendimų priėmimas, matyt, siekiant atitolti nuo galimo šių įrankių ir procesų personifikavimo. Skaitmeninių asistentų terminas pakeičia doktrinoje ir kai kuriose jurisdikcijose vartojamą elektroninių agentų koncepciją, kuri kelia painiavą su atstovavimo taisyklėmis. Vis dėlto tiek žodis „asistentas“, tiek „sprendimas“ turi sąsają su personalizacija, ko būtų galima išvengti tiesiog vartojant terminą „įrankis“ ar „skaitmeninis įrankis“. Juk bet kokie „įrankiai“, įskaitant ir sofistikuotas kompiuterines sistemas, žmogui supaprastina, „padeda“ atlikti tam tikrus veiksmus ar tiesiog juos atlieka už žmogų.

Pirmiau pateiktas UNCITRAL, ES, JAV, Sandraugos (*Commonwealth*) jurisdikcijų teisėkūros tyrimas patvirtina, kad jose universaliai laikomasi aiškios pozicijos dėl automatizuotų sistemų atliekamų operacijų priskyrimo jas naudojančių asmenų valiai ir vieningai pripažįstama, kad šalis saistančios sutartys gali būti sudarytos panaudojant automatizuotas sistemas, net jeigu šalys šių sistemų atliekamų funkcijų neprižiūri.

Lietuvos sutarčių teisė aiškiai nereguliuoja automatizuoto sutarčių sudarymo būdų ar automatizuotų sistemų naudojimo teisinių padarinių. Tačiau Lietuvos teisėtyroje taip pat pripažįstama, kad sutarčių sudarymo taisyklės gali būti interpretuojamos taip, kad automatizuotų sistemų naudotojams turi būti priskiriami dėl tokio naudojimo kylantys teisiniai padariniai (Drazdauskas, 2008, p. 147–148; Kamantauskas, 2015, p. 58–59).

Vis dėlto 2018 m. UNCITRAL atnaujino diskusijas ir tyrimus, susijusius su dirbtinio intelekto panaudojimu sutartiniuose santykiuose, paskatinta Čekijos vyriausybės pateiktų pasiūlymų, kuriuose buvo iškelta abejonių dėl dirbtinio intelekto sistemų teisinio priskyrimo ir baiminamasi tokių sistemų, kurios „imtų veikti savo vardu“, sukūrimo (UNCITRAL, 2018, p. 3).

Atsižvelgdama į kilusias diskusijas ir teisinės orientacijos poreikį populiarėjant dirbtinio intelekto sistemoms, UNCITRAL pavedė Elektroninės komercijos darbo grupei peržiūrėti esamus dokumentus ir įvertinti naujų teisėkūros instrumentų poreikį ir jau pirmajame dokumente darbo grupė pripažino,

⁵ Ankstesnėje publikacijoje „Guiding Principles for Automated Decision-Making in the EU“ Europos teisės institutas jau yra suformulavęs bendrąjį principą, jog naudojant automatizuotas sistemas priimti sprendimai turi būti priskiriami jų naudotojui (European Law Institute, 2022, p. 15).

kad automatizuotas sutarčių sudarymas turėtų būti sureguliuotas atskirame sisteminiame dokumente, o ne keičiant esamus (UNCITRAL, 2021, p. 4–5).

Tačiau nuo pat pirmųjų pasiūlymų darbo grupė laikėsi labai aiškios pozicijos, kad automatizuotų ir netgi autonominėmis ar nedeterministinėmis vadinamų sistemų išvestis visada turi būti priskiriama sistemos naudotojui. Antroje sutarčių automatizavimo principų redakcijoje formuluojamas pirmasis principas, kuriuo pripažįstama, kad automatizuotų sistemų naudojimas yra galimas tiek sutarties sudarymo, tiek kituose sutarties gyvavimo ciklo etapuose ir neturi įtakos sutarties galiojimui ar teisiniui pripažinimui. Ketvirtajame principo nurodoma, kad automatizuotų sistemų atlikti veiksmai (operacijos) turi būti priskiriami sistemą valdančiam (operuojančiam) asmeniui (UNCITRAL, 2023a). Nors darbo grupėje toliau vyksta diskusijos dėl formuluočių, ypač dėl to, kaip turėtų būti nustatytas asmuo, kuris valdo, operuoja ar kontroliuoja automatizuotą sistemą, tačiau nebekeliama abejonių dėl to, kad automatizuotos sistemos yra įrankiai. Netgi, priešingai, paskutinių svarstymų metu (2023 m. spalį) buvo siūloma ketvirtajame principo aiškiai pabrėžti, kad priskyrimo taisyklės yra iš esmės skirtos bet kokiai autonominių sistemų „nepriklausomai valiai“ ar „teisiniui subjektiškumui“ paneigti (UNCITRAL, 2023b, p. 6). Tokia pozicija atitinka ir UNESCO rekomendacijas dėl dirbtinio intelekto etikos, kuriose pabrėžiama, kad kuriant teisinį reguliavimą siekiant atskaitomybės ir atsakomybės už dirbtinio intelekto sistemų generuojamą turinį ir išvestis, galutinė atsakomybė ir atskaitomybė visada turi būti taikoma juridiniams ar fiziniams asmenims, o dirbtinio intelekto sistemoms neturi būti suteikiama teisinio subjektiškumo (UNESCO, 2021, p. 13).

Taigi, galima konstatuoti, kad tarptautinėse ir regioninėse švelniosios teisėkūros iniciatyvose, nepaisant doktrinoje pasitaikančių abejonių, stiprėja požiūris, jog automatizuotų sistemų žingsniai visada turi būti priskiriami sistemos naudotojui.

Išvados

1. „Atskyrimo“ teorijos nepateikia įtikinamų argumentų, kodėl kompiuterizuotoms sistemoms turėtų būti kuriamas teisinis personifikavimas, ir šių sistemų naudotojams tenkanti rizika perkeliama kitiems. Priešingai, visos abejonės dėl to, kad automatizuotos sistemos atlikti žingsniai, net kai jie yra autonomiški, gali būti priskiriami sistemos naudojo ketinimams, paneigiamos paprastais argumentais. Pirma, klasikinė sutarčių teisė pripažįsta, jog šalį įpareigojanti sutartis gali būti sudaryta net tada, kai sutarties šalis nežino apie sudaromos sutarties turinį ar jos sudarymo faktą. Nėra reikalaujama ir kad šalių valia sutaptų sinchroniškai. Antra, vidinis subjektyvus šalies mąstymo ir sprendimų priėmimo procesas neturi jokios teisinės reikšmės sutarčiai sudaryti, todėl šio proceso automatizavimas taip pat negali tapti priežastimi nepripažinti sutarties sudarymo. Trečia, jokia automatizuota ir net visiškai autonomiškai sprendimus generuojanti sistema negali veikti be žmogaus valios, t. y. negali įsijungti pati. Todėl žmogaus sprendimas panaudoti tokią sistemą kaip įrankį lemia visų teisinių padarinių priskyrimą šiam žmogui.
2. Tiek bendrosios teisės, tiek civilinės teisės sistemų, taip pat Europos Sąjungos teismų praktikoje teismai jau yra išsprendę daug bylų, kuriose nagrinėti ginčai dėl sutarčių, sudarytų automatizuotai. Teismų praktikoje nekyla jokių keblumų priskirti automatizuotų sistemų naudojimo teisinius padarinius šias sistemas naudojančioms asmenims ir pripažinti, kad automatizuotų sistemų atlikti žingsniai saisto jų naudotojus. Tokia teismų praktika paneigia poreikį peržiūrėti klasikinės sutarčių sudarymo taisykles.
3. Tarptautinėse ir regioninėse teisėkūros iniciatyvose nuosekliai įtvirtinamas ir stiprinamas principas, kad sutartys gali būti sudarytos naudojant automatizuotas sistemas ir sutarties galiojimui tokių sis-

temų panaudojimas savaime neturi įtakos. Tokio paties požiūrio laikomasi ir nagrinėtose bendrosios teisės, kontinentinės Europos jurisdikcijose. Pastarųjų metų technologijų pažanga automatizavimo srityje atnaujino doktrininės diskusijas ir abejones dėl to, ar itin automatizuotų sistemų atlikti žingsniai neturėtų būtų atskirti nuo jas naudojančių asmenų. Vis dėlto tokiems pavojingiems siūlymams, kurie mažintų automatizuotas sistemas pasitelkiančių asmenų atsakingumą ir atsakomybę, aiškiai nepritariama nei tarptautinėje bendruomenėje (UNESCO), nei rengiant naujuosius UNCITRAL principus dėl sutarčių automatizavimo.

Literatūra

Teisės norminiai aktai

- United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts (2005). UNTS 2898, I-50525, p. 3.
- United Nations Convention on the International Sale of Goods (1980). UNTS 1489, I-25567, p. 59.
- 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva). *OJ L* 178, p. 1.
- 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikiamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB. *OL L* 304, p. 64.
- Commission Recommendation 94/820/EC of 19 October 1994 relating to the legal aspects of electronic data interchange. *OJ L* 338, p. 98.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.

Specialioji literatūra

- Allen, T. and Widdison, R. (1996). Can Computers Make Contracts? *Harvard Journal of Law & Technology*, 9(1), 25–52.
- Ambrasienė, D. ir kt. (2013). *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia.
- Cornelius, K. (2002). Vertragsabschluss durch autonome elektronische Agenten. *Multimedia und Recht*, 5(6), 353–358.
- Drazdauskas, S. (2008). *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Gordley, J. (1993). *The Philosophical Origins of Modern Contract Doctrine*. Oxford: Clarendon Press.
- Grützmacher, M. and Heckmann, J. (2019). Autonome Systeme und KI – vom vollautomatisierten zum autonomen Vertragsschluss? *Computer und Recht*, 35(9), 553–561, <https://doi.org/10.9785/cr-2019-350907>.
- Haas, D. (2009). *De grenzen van het recht op nakoming*. diss., Amsterdam VU. Deventer: Kluwer.
- Kamantauskas, P. (2015). Formation of click-wrap and browse wrap contracts. *Law Review*, 12(1), 51–88, <http://dx.doi.org/10.7220/2029-4239.12.1.3>.
- Levičev, V. (2014). Teisėtyros metodologinio spektro analizė. *Teisė*, 95, 100–110, <https://doi.org/10.15388/Teise.2015.95.7475>.
- Maine, H. J. S. (1861). *Ancient Law: Its Connection with the Early History of Society, and Its Relation to Modern Ideas*. London: John Murray.
- McClintock, R. B. (1990). Objectivity in Contract. *Auckland University Law Review*, 6(3), 317–339.
- Mik, E. (2020). From Automation to Autonomy: Some Non-existent Problems in Contract Law. *Journal of Contract Law*, 36(3), 205–229.
- Nieuwenhuis, J. H. (1979). *Drie beginselen van contractenrecht*. Dissertation, Leiden. Deventer: Kluwer.
- Ooi, V. (2022). Contracts Formed by Software: An Approach from the Law of Mistake. *Journal of Business Law*, 97(117), <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3322308>.
- Perillo, J. M., (2000). The Origins of the Objective Theory of Contract Formation and Interpretation. *Fordham Law Review*, 69(2), 427–477, The Origins of the Objective Theory of Contract Formation and Interpretation. *Fordham Law Review*, 69(2), 427–477.

- Riehm, T. (2020). Nein zur ePerson! *Recht Digital*, 2020(1), 42–49 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2fzeits%2fRDI%2f2020%2fcont%2fRDI%2e2020%2e42%2e1%2eh tm> [žiūrėta 2024 m. balandžio 21 d.].
- Specht, L. and Herold, S. (2018). Roboter als Vertragspartner? *Multimedia und Recht*, 1, 40–44 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://beck-online.beck.de/Bcid/Y-300-Z-MMR-B-2018-S-40-N-1> [žiūrėta 2024 m. balandžio 20 d.].
- Thoumyre, L. (1999). L'échange des consentements dans le commerce électronique. *Lex Electronica*, 5(1) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lex-electronica.org/s/1178> [žiūrėta 2024 m. vasario 11 d.].
- Tian, Y. and Stewart, C. (2008). History of E-Commerce. Iš: Becker, S. A., *Electronic Commerce: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*. New York: Hershey.
- van het Koninkrijk, W. (1836). *Burgerlijk Wetboek*. ,s-Gravenhage: Ter Algemeene lands drukkerij. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://books.google.nl/books?id=8Wp-w8OjFoC> [žiūrėta 2024 m. sausio 13 d.].
- Viscasillas, M. d. P. P. (2001). The Formation of Contracts & the Principles of European Contract Law. *The Pace International Law Review*, 13(2), 371–397.
- Voulon, M. (2010). *Automatisch contracteren*. Leiden University Press, Leiden. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://hdl.handle.net/1887/15582> [žiūrėta 2024 m. vasario 3 d.].
- Commonwealth Secretariat (2003). 2002 *Meeting of Commonwealth Law Ministers and Senior Officials. Memoranda*. Kingstown, St Vincent and the Grenadines. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://library.commonwealth.int/Portal/External/en-GB/DownloadImageFile.aspx?objectId=8896&ownerType=0&ownerId=23187> [žiūrėta 2024 m. kovo 16 d.].
- European Law Institute (2023). *Report: EU Consumer Law and Automated Decision-Making (ADM): Is EU Consumer Law Ready for ADM?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Interim_Report_on_EU_Consumer_Law_and_Automated_Decision-Making.pdf [žiūrėta 2024 m. kovo 16 d.].
- European Securities and Markets Authority (2014). *ESMA Economic Report*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/esma20141_-_hft_activity_in_eu_equity_markets.pdf [žiūrėta 2023 m. gruodžio 27 d.].
- UNCITRAL (1985). *Report of the Secretary-General*. A/CN.9/265. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://digitallibrary.un.org/record/79132/files/A_CN.9_265-EN.pdf [žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d.].
- UNCITRAL (1990a). *Yearbook of United Nations Commission on International Trade Law*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/yb_1990_e.pdf [žiūrėta 2023 m. birželio 4 d.].
- UNCITRAL (1990b). *Report of the Secretary-General*, A/CN.9/333. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://undocs.org/en/A/CN.9/333> [žiūrėta 2023 m. lapkričio 3 d.].
- UNCITRAL (1991). *Yearbook of United Nations Commission on International Trade Law*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/yb_1991_e_379-567.pdf [žiūrėta 2023 m. birželio 4 d.].
- UNCITRAL (1994). *Report of the Working Group on Electronic Data Interchange (EDI) on the work of its twenty-seventh session*, A/CN.9/390. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://undocs.org/en/A/CN.9/390> [žiūrėta 2023 m. lapkričio 3 d.].
- UNCITRAL (1996). *Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-04970_ebook.pdf [žiūrėta 2023 m. gruodžio 28 d.].
- UNCITRAL (1996). *Report of the United Nations Commission on International Trade Law on the work of its twenty-ninth session*, A/51/17. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://undocs.org/en/A/51/17\(Supp\)](https://undocs.org/en/A/51/17(Supp)) [žiūrėta 2024 m. vasario 11 d.].
- UNCITRAL (2001). *Report of the Working Group on the work of its thirty-eighth session*, A/CN.9/484. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&JN=V0182954> [žiūrėta 2024 m. vasario 11 d.].
- UNCITRAL (2018). *Work programme of the Commission Legal aspects of smart contracts and artificial intelligence: submission by the Czechia*, A/CN.9/960. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://undocs.org/en/A/CN.9/960> [žiūrėta 2024 m. kovo 21 d.].

- UNCITRAL (2020). *Legal issues related to the digital economy. Note by the Secretariat*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://undocs.org/A/CN.9/1012> [žiūrėta 2023 m. lapkričio 5 d.].
- UNCITRAL (2021). *Legal issues related to the digital economy – proposal for legislative work on electronic transactions and the use of artificial intelligence and automation*, A/CN.9/1065. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://undocs.org/en/A/CN.9/1065> [žiūrėta 2024 m. kovo 21 d.].
- UNCITRAL (2023a). *Draft provisions on automated contracting*, A/CN.9/WG.IV/WP.182. Note by the Secretariat. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://undocs.org/en/A/CN.9/WG.IV/WP.182> [žiūrėta 2023 m. lapkričio 5 d.].
- UNCITRAL (2023b). *Report of Working Group IV (Electronic Commerce) on the work of its sixty sixth session*, A/CN.9/1162. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://undocs.org/en/A/CN.9/1162> [žiūrėta 2024 m. kovo 22 d.].
- UNESCO (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455> [žiūrėta 2024 m. kovo 22 d.].
- UNIDROIT (2002). *Working Group for the preparation of Principles of International Commercial Contracts. Unidroit Principles and Electronic Commerce Study*, L – Doc. 77. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.unidroit.org/english/documents/2002/study50/s-50-077-e.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 24 d.].
- Uniform Law Commission (1999). *Uniform Electronic Transactions Act*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=21c366b3-b11c-d774-f34d-7901ab76e9a5&forceDialog=1> [žiūrėta 2024 m. vasario 24 d.].
- Uniform Law Commission (2019). *Guidance Note Regarding the Relation Between the Uniform Electronic Transactions Act and Federal Esign Act, Blockchain Technology and “Smart Contracts”*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=d2026984-1040-3c6f-62c8-a676b12d7bff&forceDialog=1> [žiūrėta 2024 m. vasario 24 d.].

Teismų praktika

- Jaouad El Majdoub v CarsOnTheWeb.Deutschland GmbH* [ESTT], Nr. C-322/14, [2015-05-21]. ECLI:EU:C:2015:334. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2022 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-684/2022.
- Vokietijos Federalinio Teisingumo Teismo 2004 m. sausio 26 d. sprendimas, VIII ZR 79/04, CR 2005, 355 (2005).
- JAV apeliacinio teismo 1972 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *State Farm Mutual Insurance Co v Bockhorst*, 453 F.2d 533 (1972).
- Singapūro Respublikos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 24 d. sprendimas byloje *B2C2 Ltd v Quoine Pte Ltd*, [2020] SGCA (I) 2 (2020).
- Anglijos ir Velso apeliacinio teismo 1970 m. birželio 1 d. sprendimas byloje *Thornton v Shoe Lane Parking Ltd*, [1970] EWCA Civ 2 (1970).

Stasys Drazdauskas – teisės mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros vyr. lektorius. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys – sutarčių teisė, technologijų teisė.

Stasys Drazdauskas is a PhD and a senior lecturer at the Private Law Department at Vilnius University Faculty of Law. The most important scientific interests and research areas of Stasys Drazdauskas are contract law and technology law.